Progresivum –SHA

Progresivní sufix se vkládá před tranzice (ale za předmětnou osobní příponu –WA; viz tranzice dále) a má (dialektální) varianty –SIA, –SYA, –SA (Bolívie), –CHKA (Ayacucho), –YKA (Huallaga).

Progresivum vyjadřuje činnosti a děje, které probíhají po nějaký jistý, ohraničený čas. Jde o aktualizované děje, které jsou rozprostřené v čase a během kterých může probíhat jiný děj. Progresivum se také používá, mluvíme-li o vlastním či cizím životě (např. povolání apod.). Lze ho použít ve všech slovesných časech a způsobech. Nepoužívá se v záporu (děj není reálný, nemůže být tedy aktualizován). Tvar bez progresivního sufixu označuje obecně platné věci, někdy může znamenat i minulý čas (ve španělštině by v tomto případě bylo asi perfecto compuesto): *Peruwta rikunkichu?* Viděl jsi Peru, byl jsi v Peru?

*Pedroqa Maríata qhawa**sha**n.*	Pedro pozoruje Marii.
*Pedroqa yachachiqmi ka**sha**n.*	Pedro je učitel.
*Imatan ruwa**sha**nki?*	Co děláš?
*Qusquta ri**sha**nkichu?*	Jdeš do Cuska?
– Manan Qusquta rinichu.	– Nejdu do Cuska.

Slovesa s infinitivním doplňkem

Některá přechodná slovesa (např. *munay*, *yachay*, *qallariy* začít, *tukuy* končit, *qunqay* zapomenout ad.) mohou mít jako předmět (se sufixem –TA) i infinitiv: *Mikhuyta munani.* Chci jíst. *Runa simi rimayta yachani.* Umím / učím se mluvit kečuánsky. Předmět slovesa v infinituvu nemívá –TA. Tuto konstrukci nelze použít, pokud má infinitiv význam účelový (např. přicházím pomáhat).

Akuzativ adverbiální

Pomocí sufixu –TA lze z přídavných jmen odvodit příslovce způsobu: *allinta* dobře, *mana allinta* špatně, *sumaqta* hezky apod. Tázací *imaynata* jak, jakým způsobem se možná používá v jiných dialektech, v Cusku je však obvykle bez sufixu –TA.

*Sumaq mikhuna**ta**n wayk'un.*	Vaří dobré jídlo.
*Sumaq**ta**n wayk'un.*	Vaří dobře.
*Allin**ta**n ruwashanki.*	Děláš to dobře.
Imaynan takishan?	Jak zpívá?
*– Millay**ta**n.*	– Špatně (ošklivě).

Ilativ –MAN (IL)

Ilativ označuje směr pohybu, můžeme ho přeložit s předložkami *do*, (*směrem*) *k* apod.: *Qusquman* do Cuska, *wasiman* do domu. Se slovesy pohybu může také označovat účel pohybu ve významu „jít *pro* něco“: *unuman rishan* jde pro vodu. Dále označuje dativ, nepřímý předmět, především se slovesem *quy* 'dát' a dalšími s podobným významem (se slovesy, které označují dorozumívání, se však používá spíše sufix –TA): *payman qushanki* dáváš to jemu, *papata payman apamunki* přinášíš brambory jemu.

Akuzativ směrový

Sufix –TA může také označovat cíl nebo směr pohybu. Na rozdíl od sufixu –MAN (viz výše) je ho však možné použít pouze v tom případě, že se agent (činitel) pohybuje (někde se uvádí, že ho lze použít, pokud je agent člověk nebo pokud je životný):

Maríaqa Qusquta nebo *Qusquman rishan.*	Marie jde do Cuska. ale
Kay ñan Qusquman rishan.	Tato cesta vede do Cuska.

Ablativ –MANTA (ABL)

Se slovesy pohybu označuje směr s významem *odkud*, překládáme *z*, *od* apod.: *Qusqumanta* z Cuska, *urqumanta* od hory. Dále může znamenat původ: *Brno llaqtamanta kani* jsem z Brna, nebo materiál: *aqhaqa saramantan* čiča je z kukuřice. Se slovesem *rimay* nebo *qilqay* apod. překládáme předložkou *o*: *qankunamantan rimani* mluvím o vás. Tento sufix má v dialektu Huallaga podobu –PITA.

Lokál –PI (LOC)

Lokál označuje umístění, překládáme s předložkami *v, na* apod.: *wasipi* v domě, *llaqtapi* ve městě. Také označuje způsob dopravy: *autupi* autem, *chakipi* pěšky (*chaki* noha).

Pořadí substantivních sufixů

Už jsme se naučili více sufixů a druhů sufixů, které lze připojit k podstatným (a přídavným) jménům a zájmenům: plurál, některé pádové sufixy a některé větné (ty lze připojit i ke slovesům; tázací / negativní sufix –CHU, tematizátor –QA, afirmativní sufix –N/MI). Pořadí sufixů u podstatných jmen je toto (posesivní sufixy se naučíme později, zatím známe pouze tvary *sutiy* mé jméno a *sutiyki* tvé jméno):

jméno – posesivní sufix – plurál – pádový sufix – větný sufix

Příklady: *sutiyki*, *sutiyqa*; *wasichu*, *wasikunachu*, *wasita*, *wasitachu*, *wasikunatachu*, *wasikunapin*, *wasikunamantachu*, *wasimantaqa* apod. Zkuste si přeložit sami.

Tázací zájmena a tázací *may*

Pádové sufixy a plurál lze (podle významu) připojit i k tázacím zájmenům: *imata*, *imakunata*, *pikunata*; *imaman* pro co, *piman* komu (nebo *pita*), *pita* koho, *pimanta* o kom, od koho, *pikunamanta* totéž v pl., *imamanta* z čeho, o čem apod.

Tázací zájmeno ***may*** se vztahuje k místu. Samostatně se nevyskytuje, je třeba k němu připojit pádový sufix vztahující se k místu: *mayta* nebo *mayman* kam, *maymanta* odkud, *maypi* kde. Nebo může modifikovat podstatné jméno: *may llaqtamanta* odkud, z jakého města. Rozlišujte *mayman* kam × *imaman* pro co.

Příslovce místa

Příslovce místa se tvoří z ukazovacích zájmen a pádových sufixů, které se vztahují k místu: *kaypi* tady, *chaypi* tam, *haqaypi* tamhle; podobně *kayman* sem, *chayman* tam, *kaymanta* odtud, *chaymanta* odtamtud (také znamená „potom“), *haqaymanta* odtamtud (vzdálené místo).

Sufix –ri (resp) a sufix –taq (contr) v otázce

Sufix –ri (responsivo) se používá pouze v otázkách a označuje prvek, který v otázce funguje jako téma, a zároveň značí, že otázka má vztah k předchozím částem výpovědi. Lze ho přeložit jako spojku *a*. Takovéto otázky motivují pokračování rozhovoru. Sufix –ri je vždy posledním sufixem slova a toto slovo je obvykle na začátku věty (příp. po tázacím zájmenu nebo slovu *manachu* apod.). Tázací zájmeno nebo příslovce přijímá v otázkách se sufixem –ri sufix –taq (kontrastivní sufix *a*) – místo afirmativního sufixu. Sloveso bývá na posledním místě.

Pitaq qanri kashanki?	A ty jsi kdo?
Limapiri runasimita rimankuchu?	A v Limě se mluví kečuánsky?
Manachu ch'ullutari rantikunki?	A nekoupíš si čepici?

Sloveso přijímá sufix –ri pouze v tom případě, že se otázka skládá pouze ze slovesa a slova, které má některý reportativní (evidenční) sufix (afirmativní sufix, sufix –s/si *prý*, sufix –chu apod.) nebo tázací zájmeno: *Maytataq rishankiri?* A kam jdeš?

Pokud se otázka skládá pouze z jednoho slova, toto slovo přijímá sufix –ri: *Pitaqri?* A kdo (to je)? *Hamunkiri?* Přijdeš? Někdy (asi pokud slovo nemá reportativní sufix nebo není tázací zájmeno) se na tento sufix přesouvá přízvuk: *Qanrí?* A ty?